

27 Afstemming (18) 22 jaar filosofiegroepje en Aristoteles

In gesprek met Jan Achterbergh en Jac Christis

Harrie Regtering¹

16072023

Alle drie zijn ze ooit een jongetje van 5 jaar in een eigen omgeving geweest met input voor de ontwikkeling van hun eigen slimme ziel. Ergens in alle drie moet iets zijn gepland waardoor ze in filosofie een middel tot realisatie van hun eigen vermogen vonden. Studie en werk aan de universiteit bracht ze bij elkaar. 22 jaar geleden ontstond daaruit dit filosofiegroepje. Zo zijn er honderden, maar slechts één in deze samenstelling en met dit beloop.

Vanaf het begin functioneert de groep door een paar simpele afspraken en routines. Ze komen elke drie weken op een vast tijdstip bij elkaar. Om de beurt bij een van de drie, die dan ook voor het eten zorgt. Altijd zit ieder op dezelfde stoel. Om de beurt kiezen ze, in overleg, een auteur en een tekst. Dat bevestigt dat filosofie weliswaar niet uitsluitend maar toch principieel en primair bestaat in of uit teksten. De tekst wordt minstens een half jaar lang besproken. Eén, altijd dezelfde, leest hardop voor. Na twee uur studeren en bespreken, soms slechts van enkele pagina's, zijn de bakjes met snacks ook leeg. Bij het eten wordt over zaken die dan aan de hand zijn (werk, privé, hobby, sport, politiek, cultuur) met elkaar gepraat en gelachen. Socio cybernetica, bedrijfskundige vraagstukken van diagnose en ontwerp, boeken, concerten, tentoonstellingen, maffe filmpjes. Over drie weken is het bij de volgende en zo draait het, als in een ontsnapping van wielrenners in een koers, rond.

Alleen om hele goede redenen wordt het ritme onderbroken. Voor ieder van hen, merkwaardig genoeg, is dat in de afgelopen jaren ziekte geweest. Ernstig, dus het thema omgaan met de sterfelijkheid maakt onvermijdelijk deel uit van de gesprekken. Zo delen de vrienden niet alleen filosofie maar het hele leven. Inclusief het piano spelen en muziek, het schilderen en het dagelijks hardlopen – waarmee je van ieder al een verschillend kenmerk hebt. Er zijn nog heel veel andere verschillen te noemen. Waar ze in overeenkomen is het uitgangspunt dat de ander misschien wel eens gelijk zou kunnen hebben. Maar niet zo maar.

Zoals die ene die zulke stukjes als dit over afstemmen wil schrijven. En de geschiedenis en actualiteit van dit groepje daarin vindt passen. Slaagt hij erin met de andere twee in gesprek te komen over de invulling van hún model van de slimme ziel? Dat ze dat zijn staat buiten kijf. Dat dit groepje een belangrijke laadpaal is geweest voor hun interne motivatie ook.

Door alle besproken teksten van filosofen heen zijn ze gaandeweg steeds meer Aristoteles gaan bestuderen en daarin ligt voor ieder toch de meeste bevrediging. Het grootste compliment dat ze aan een bestudeerde filosoof of tekst kunnen uitdelen is dat dat toch wel heel erg in de buurt komt van Aristoteles. Welk materiaal delen ze met elkaar om de studie van Aristoteles bij te laten dragen aan ieders te onderscheiden model van de slimme ziel?

¹ regte061@planet.nl; www.watiknietbegrijp.nl

J. 3.3 Station two. The *Physics*: between the *Categories* and the *Metaphysics*

The topic of Aristotle's *Categories* is ontology for it is about both everything 'there is' and what is 'said of' it. Its aim is to survey the ultimate kinds of beings and to establish their order of priority. Given this topic and aim of the *Categories*, it is quite surprising that a phenomenon as ubiquitous as *change* is not listed as one of the kinds of things 'there are'. Although change 'is' everywhere we can observe, Aristotle, does not list it as a kind of being, let alone as an ultimate kind or category.

Different reasons can be provided for this surprising state of affairs. One of them is precisely the point *that* change is everywhere we can observe. For instance, this horse comes to be and passes away: substantial change; this horse was wild first and is tame now: qualitative change; it was one hundred kilo then and is four hundred kilo now: quantitative change; previously it was in Rome and now it is in Pompei: change of place. As these examples show, change can be found in more than one category of being and, therefore, cannot be limited to one of the existing or to a separate new category. As it appears, it is not to downgrade, but to do justice to the being of change, to its being everywhere we can observe, that it is not confined to a particular category.

If this reasoning is correct, a new ontological problem presents itself, a problem that was not yet addressed in the *Categories*: "What is the being of change?" This problem is at the heart of Aristotle's *Physics* and the express topic of its first three books. In order to deal with the problem of the being of change, Aristotle does refer back to *Categories*. All change is categorically definite, i.e. can be *described* in terms of the categories. However, in order to *define* it, i.e. to give an account of the being of change, Aristotle needs to introduce new concepts such as, 'matter' (*hule*), 'form' (*morphe*), 'capacity' (*dunamis*), 'activity' (*energeia*), and 'fulfillment' (*entelecheia*). As will become clear, these new concepts not only are used in the *Physics* in order to define change, they also shed a new light on everything 'there is'. As such, these new concepts are *complementary* to those presented in the *Categories*; they introduce a new way of speaking about the being of beings. This makes both the *Categories* and the *Physics* into important stepping stones towards Aristotle's first philosophy, the *Metaphysics*, the science that studies the principles and causes of the being of beings. It is for this reason that, before turning to what Aristotle has to say about substance in the *Metaphysics*, we need to address some of the insights he develops in the *Physics*.

In order to keep the discussion of the *Physics* as efficient as possible, the rest of this section specifically targets the notions developed in the *Physics* that play a role in Aristotle's *Metaphysics*. To this purpose, section 3.3.1 summarily introduces the topic and aim of the *Physics*. Section 3.3.2, then, goes into Aristotle's *description* of change. Section 3.3.3, finally, discusses Aristotle's *definition* of change. This section introduces the new notions that are required to give an account of the being of change; notions that, because of the ubiquity of change, provide a new way of conceptualizing the being of everything 'there is'.

(fragment ontleend aan Jan Achterbergh, Chapter 3 'Aristotle on Substance', p. 24, 25 – het hele manuscript op te vragen bij jan.achterbergh@ru.nl)

J. Ik kwam op YouTube een interview tegen waarin Jeffrey Sachs Aristoteles moet personifiëren als Aristoteles zijn mening over het conflict in Ukraine geeft. Ik dacht eerst dat het fake was. Maar dat is niet zo.

Het *Athens Democracy Forum* organiseerde een discussie waarin Ban Ki-Moon (voormalig secretaris-generaal van de VN) Confucius en Sachs (onder andere President van het VN [Sustainable Development Solutions Network](#)) Aristoteles moet personifiëren.

Dit is de link <https://youtu.be/NnnRXZnAtFO> en het gedeelte over Ukraine start op 16.25 en eindigt op 24.32. Ik heb het idee dat Sachs zijn Aristoteles kent en dat je Aristoteles ('cultivating virtue and well being') kunt gebruiken om een Machiavelliaanse invalshoek ('managing power') te temperen. Sachs pleit voor herstel van Aristoteles' uitgangspunt.

5.20 'Aristotle gave us the two greatest books on this topic of human well-being ever written in the Western tradition and they come together as a volume. The first is the *Nicomachean Ethics* about personal behavior. And it is paired with the *Politics*, which is the invention of political science, but not Machiavelli's political science. Aristotle's political science is politics for the human good. Politics based on ethics. () (Both Confucius and Aristotle) put the essence of a good society in virtue. It's the virtue of the leader, it's the virtue of the citizen'.

Er zijn meerdere recente YouTube interviews waarin Sachs wanhopig niet alleen voor matiging maar ook simpel voor de waarheid (die we in de media niet meer te horen krijgen) pleit.

Over de media: we juichen bij het opblazen van de Krim brug, beschuldigen Rusland van oorlogsmisdaden (de recente bombardementen) en tegelijkertijd lees ik in de Volkskrant een artikel waarin de grootste blunder van Rusland als volgt omschreven wordt: ze hadden de oorlog moeten beginnen zoals wij dat in Irak en Joegoslavië gedaan hebben: eerst een maand respectievelijk 76 dagen alles plat bombarderen en dan pas met je grondtroepen binnen trekken. Elke journalist en politiek commentator moet zich dan toch afvragen: waarom heeft Rusland dit (tot dusverre) niet gedaan?

Email van 12 oktober 2022 (gevolgd door reacties van de twee anderen)

H. Hardlopen, jaar in jaar uit, elke dag, onderscheidt de een. Natuurlijk bewegen de twee anderen ook. Half Duitsland doorfietsen en het Nederlands hockeyteam halen is bewegen. Maar, negatief gezegd, deze loper speelt geen piano en schildert niet, de andere twee wel.

Hardlopers zijn van nature als jongetje van 5, als puber en later aan het rennen. Op de lagere school doen ze rennend voor de juf boodschappen bij de kruidenier. Als ze een krantenwijk hebben oefenen ze al twee van de drie disciplines van de triatlon. Zet ze op een kantoor of in een collegebank en ze breken uit. Hardlopers ontwikkelen zich lichamelijk én in de ruimte, door de mooie en effectieve routes samen te doen. En planmatig te herhalen. Hardlopers herkennen al van ver iemand aan de stijl. Ook wanneer ze elkaar gewoon ergens tegen komen 'zien' ze de stijl van de ander direct en weten wat een loper aan 'bewegen' uitdrukt.

Dit filosofiegroepje leest al vrij vroeg (2007/2009) de tekst van Aristoteles over de ziel (commentaar van Thomas van Aquino). Een aantal (mis)interpretaties van *De Anima* (Over de ziel)² zijn onmisbaar bij de Aristoteles studie. In de loop der tijd winnen die aan betekenis. In dit groepje bestudeerde teksten maken daarmee deel uit van het 'intellect' dat samen met 'verlangen' ('orexis') een component is van de ziel. Terecht heet in *De Anima* het hoofdstuk (9) daarover ook 'motivatie'. De ziel heeft volgens Aristoteles de capaciteit het bezielde lichaam in beweging te zetten. De ziel is oorzaak van beweging, maar is niet zelf beweging (*De Anima*, 408b 32-33). Pas door uitoefening van de potentie tot bewegen realiseert beweging een kenmerk van mens-zijn. Het 5 jarig jongetje (aflevering (17)) wil een klap met de hamer geven (verlangen) en wacht op een seintje om dat te mogen doen (intellect).³

Conceptueel is de ziel de vorm van de 'materie' natuurwezen (mens, dier), de structuur waardoor die materie wordt wat het naar zijn aard moet zijn (vorm/materieprincipe). De ziel is dat wat een mens of een dier doet 'werken' op de manier van mens- of dier-zijn ('energeia'). Die is nodig om het doel van menszijn te realiseren, de vervulling van wat in potentie aanwezig is. Zonder dat het jongetje of een oude man die vermogens daadwerkelijk uitoefent gaat die vervulling niet 'werken'. Interessant voor het model van de slimme ziel van de oud en ziek geworden hardloper wat betreft het fysieke 'verlangen' daarin is het volgende. Geef je de oude man de ogen van een 5 jarige dan zou hij volgens Aristoteles' opvatting net zo zien als dat kind. Oud of ziek zijn bestaat dus niet in een ziel die op een bepaalde manier aangedaan, in verval, is. De vermogens van de ziel blijven onaangetast, al is er sprake van reële achteruitgang van fysieke en mentale vermogens⁴. De hardloper die oud en ziek is geworden blijft een intacte ziel houden die door de combinatie van verlangen en intellect 'beweegt'. Zelfs in de ogen van degenen met wie hij trainde 'als' hardloper. Door het vorm/materie principe en de vermogen/werking begrippen zijn natuur en vrijheid in Aristoteles' model van de ziel nauw met elkaar verweven waardevolle inzichten. Als bezielde lichaam komen hardlopers dicht in de buurt van de essentie van bewegen en leven. Dat blijft potentieel vrij en natuurlijk zo in het zicht van de dood.

² Francisco J. Gonzalez (2019) 'Movement versus activity: Heidegger's 1922/23 seminar on Aristotle's ontology of life', *British Journal for the History of Philosophy*, 27:3, 615-634, DOI: 10.1080/09608788.2018.1524369

³ Zie hoofdstuk 26 *Ervaring en zo verder* deel 2 voor een uitgebreidere behandeling van de ziel bij Aristoteles

⁴ Uit genetisch onderzoek weten we nu dat wie iets leert nieuwe neuronen aanmaakt, ook oudere mensen (Adam Vetta, 'Comparison of the scientific developments of first 2 decades of 20th century and 21st century', *Academic Letters*, 2021)